

KÖNYVSZEMLE

Hatvan év a katedrán: Tanulmányok Tölgyesi József nyolcvanadik születésnapjára. Szerk.: Csiszár Miklós. Kiad.: Tölgyesi József Barátai és Tisztelői. Veszprém, 2020. – 253 p.

Tíz esztendő szinte észrevétlenül telt el azóta, hogy a széles ívű pedagógiai, közéleti és helytörténeti kutatói pályát befutott dr. Tölgyesi József 70. születésnapja alkalmából készült kötet napvilágot látott. Az aktuális kerek évforduló, a 80. életév betöltése újabb könyv megjelenítésére inspirálta e nagyszerű ember barátait és tisztelőit, amelyben a pályatársak rövidebb tanulmányokkal tisztelegnek a több területen is jeleskedő pedagógus, szerző és kutató előtt. A tollat ragadók között találunk egykori iskolástársat, munkahelyi kollégákat, kutatótársat, történészt, levéltárosokat, pedagógusokat

és helytörténészeket is, akik alkalmanként személyes visszaemlékezéssel vagy családi kötődésre utalva, máskor inkább a választott tárgykörhöz kapcsolódó esszével járultak hozzá a kötet teljességéhez.

A *Hatvan év a katedrán* már a címében is jelzi, hogy az írások nagy része tematikájában az oktatás különböző aspektusait veszi alapul történelmi, helytörténeti visszatekintéssel, hiszen a kötet címzettjének élete, eredményekben gazdag munkássága is szervesen illeszkedik ebbe a témakörbe. Bár az egyes tanulmányok csupán az említett kérdéskörhöz való laza kapcsolódásban alkotnak szerves egységet, a kötet megjelenésének ünnepi és tisztelgő jellegét remekül jelzik a kezdő és befejező részben olvasható köszöntők, amelyek – ideszámítva az ünnepelet életútjának ismertetését is – tökéletes keretbe foglalják a tizennégy, mintegy három évszázadot felölelő, Veszprém megyei helytörténeti vonatkozású, pedagógiai, vagy éppen a két tematikát ötvöző írást.

Az első születésnapi köszöntésre az kapott lehetőséget, aki a szerzők közül a legrégibb óta ismerheti Tölgyesi Józsefet: az egykori gimnáziumi iskolástárs, Gubicza Ferenc, akinek visszaemlékezéséből kiderül, hogy kettejük életútja a későbbi évtizedekben is többször keresztezte egymást. Erre példaként említhetjük, hogy az általa alapított Balatonfüred Városért Közalapítványhoz kapcsolódó munka részeként

születtek meg Tölgyesi József Balatonfüreddel kapcsolatos iskolatörténeti kötetei, valamint a szintén ő általa alapított Balatonvin Borlovagrend adományozta a borrend nagyköveti címét az ünnepeltnek.

A köszöntőt dr. Tölgyesi József személyes dokumentumai és szóbeli közlései alapján összeállított pályaképe követi a kötet szerkesztője, dr. Csiszár Miklós tolmácsolásában, aki mind kronologikus, mind pedig tematikus módon, fényképekkel illusztrálva rendszerezi a sikerekben gazdag, töretlen ívű életutat, valamint egy bibliográfiai válogatás révén ízelítőt ad az ünnepelt széles körű publikációs tevékenységéből.

Albrecht Sándor helytörténész Sziromvarázs című munkájában tisztelete jeléül Tölgyesi Józsefnek ajánlja a magyar irodalom gondolat-tárházából összeválogatott, szűkebb hazánkra, tájékunkra, a Balatonra és környezetére utaló, szebbnél szebb lírai idézeteket.

Bándi László Veszprém megye emlékjeleiről írt tanulmánya az 1970-es évek második feléig kalauzolja vissza az olvasót és bemutatja az elmúlt 42 évben történt gyűjtőmunka, feltárás és megőrzés legfontosabb lépéseit.

Ezt Tölgyesi József egykori munkatársának, B. Horváth Elvirának családtörténeti visszaemlékezése követi, amelyben a szerző csodálatos (vagy emlékezetes) tanítókkal kapcsolatos gyermekkori emlékeit idézi fel.

Földesi Ferenc Veszprém város XVIII. századi közgyűlési jegyzőkönyveiből szemezgetett azzal a céllal, hogy bemutassa, milyen módon próbálta – egyébként sikertelenül – elérni a város 1746 és 1771 között, hogy földesúri terheitől megszabadulhasson és szabad királyi városként élhessen tovább.

Gubicza Ilona családkutatóként apósa, Leitold Ferenc kántortanító életének és munkásságának legfontosabb mozzanatait eleveníti fel, amelyekből bepillantást nyerhetünk a XX. század közepének iskolai mindennapjaiba.

Kiss Albertné a XVIII. században alapított németajkú bakonyi települést, Németbányát mutatja be annak történelme, építészete, lakberendezése, szokásai és emlékhelyei kapcsán, kitérve a helyi iskolára és intézményrendszerre is. Megemlíti többek között, hogy a falu életét feldolgozó ötkötetes monográfia dr. Tölgyesi Józsefnek köszönhető, aki egyébként a Németbányával szomszédos, gazdasági okokból elpusztított Iharkút településhez személyesen is kötődik.

Kovács Győző Gyula helytörténész eredeti meteorológus szakmájához híven a veszprémi teleket bemutató, készülő tanulmányából a várost és a megyét sújtó rendkívüli hideg napokra fókuszálva ad ízelítőt. A múlt század különösen zord teleit ellentétbe állítja az elmúlt 30 év enyhe, hó nélküli téli időszakaival.

Márkusné Vörös Hajnalka főlevéltáros, a Honismereti Egyesület elnöke Tölgyesi Józsefnek a témába vágó publikációit is megidézve ír jeles Veszprém megyei néptanítók hagyatékainak gondozásáról bemutatva számos, választott otthonához hűséges, sokoldalú pedagógus munkásságát.

Mihalovicsné Lengyel Alojzia témaválasztása Nagyváthy Jánosra, a magyar felvilágosodás korának egy enciklopédikus műveltségű személyiségére esett, ezzel tisztelegve a művelődés- és neveléstörténet kiváló művelője, az ünnepelt dr. Tölgyesi József előtt.

Németh Andrásné Farkas Gabriella, saját szülőfalujában, Nyirádon tevékenykedő mesterpedagógus és helytörténeti kutató a helyi Erzsébet királyné Általános Iskola helytörténeti és honismereti értékmegőrző munkájának bemutatását ajánlja fel születésnapj ajándékként egykori mentorának, példaképének.

P. Miklós Tamás a kövágóörsi evangélikus algimnázium 32 éves működésével kapcsolatos kutatásairól Tölgyesi József tiszteletére írt tanulmányával egészítette ki a kötetet.

Rainer Pál történész egy I. világháborús dragonyosezred őrnagya, báró Bothmer Jenő – az édesanyjának küldött – levelezőlapján található fényképét és üzenetét görccső alá véve egy, az ezredében XVIII. századi eredetű hagyományként felmerülő jelenséget vizsgál és ismertet meg az olvasókkal. Az írásból megtudjuk, hogy miért kellett levágnia a bajuszát a huszártisztnek.

Sebő József köszöntés gyanánt virág helyett az elmúlt századok Bakonyról szóló irodalmi utalásait gyűjtötte egy csokorba, idézve többek között Kölcseyt, Krúdyt, Babitsot és Adyt, ahogyan a veszprémi kötődésű Eötvös Károlyt, Cholnoky Jenőt és Cholnoky Viktort is.

Somfai Balázs levéltáros édesapjának, Somfai János népiskolai tanítónak az 1940-es években publikált gondolatairól szóló megemlékezésével ismét visszavezet minket a korábban olvasott tanulmányokban már felidézett, múlt századi falusi népművelés területére.

A születésnapj köszöntő zárókeretét Tanai Károlyné időutazásának emlékképei jelzik, amelyben sorra veszi, hogy az elmúlt évtizedekben milyen fórumokon dolgoztak együtt dr. Tölgyesi Józseffel, kitérve az ünnepelt pedagógiai és közéleti munkásságára, rendkívüli személyiségére, elhivatottságára is.

A kötet címválasztása dr. Tölgyesi József munkásságának ismeretében ugyan találó, de pár éve már megjelent egy hasonló köszöntő kötet szinte teljesen ugyanezzel a címmel. A könyv külső megjelenése tanulmánykötethez méltó, a borítókép illusztrációjaként Tölgyesi József egykori munkatársa, Milló Ildikó hangulatos, Veszprémet szimbolizáló, homokfűvott üvegremeke szolgált. A tanulmánykötet szerzői többé-kevésbé betűrendi sorrendben róják le tiszteletüket dr. Tölgyesi József hat évtizedet átölelő életműve előtt az általuk választott témájú tanulmányokkal, amelyek változatosságuk révén mindazok érdeklődésére számot tarthatnak, akik ismerik, szeretik és tisztelik az ünnepeltet, akik akár az oktatásügy, akár a helyismereti kutatások iránt érdeklődnek, illetve akiknek Veszprém megye bármilyen vonatkozásban a szívügyük. Az őt esetleg nem ismerők számára több esszéből is leszűrhe-

tő, hogy dr. Tölgyesi József általános iskolai pedagógusként, intézményvezetőként, főiskolai és egyetemi oktatóként, szakmai közéleti szereplőként, neveléskutatóként, helytörténeti kutatóként, szerzőként, előadóként egyaránt maradandót alkotott és nemzedékek számára szolgált – és szolgál mindmáig – példaképül. Tekintettel arra, hogy kisiskolás koromban még igazgató bácsiként ismertem meg Tölgyesi Józsefet, és később az egyetemen oktatóm volt, sőt első munkahelyemen ő lett a munkáltatóm is, nagy lelkesedéssel vettem kezembe a kötetet. Rengeteg személyes emlék idézett fel bennem a kifejezetten róla szóló köszöntő és bemutató blokk. Pályatársai, barátai témaválasztásai sem okoztak csalódást, hiszen érdeklődési körömtől nem áll messze a történelem, az irodalom, az oktatásügy, Veszprém megye vagy éppen a helyismeret, és az összeállításban a szerzők ezekkel kapcsolatban számos érdekességgel szolgálnak. Az egyes írások stílusa eltérő, a kifejezőmód a szerzők egyéni habitusának és a feldolgozott témának megfelelően változik. Ez alkalmassá teszi a kötetet arra is, hogy az olvasó alkalmanként akár csupán egy-egy részegység kedvéért is belelapozzon.

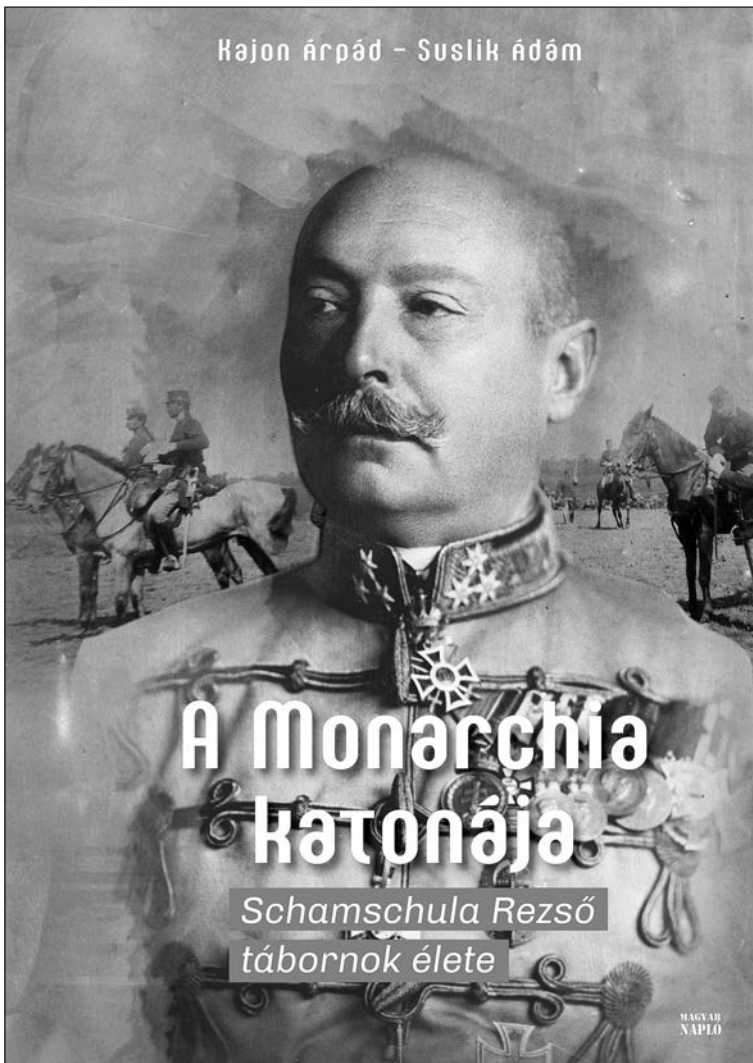
DR. BARANYAI TAMÁS

* * *

Kajon Árpád–Suslik Ádám: A Monarchia katonája. Schamschula Rezső tábornok élete. Magyar Napló, Budapest, 2019. 358 oldal, számos fekete-fehér és színes illusztrációval.

Évtizedek óta az Eötvös Loránd Tudományegyetemen oktató barátom többször említette nekem, hogy hallgatóinak gyakran feltette már a kérdést: sorolják fel az I. világháború néhány magyar tábornokát, mire rendszerint hosszás csend volt a válasz. Bár a Nagy Háború osztrák–magyar tábornagyainak, vezérezredeseinek, gyalogsági és lovassági tábornokainak 2010-től, altábornagyainak 2019-től Balla Tibor hadtörténésztől Budapesten kiadott vázlatos, tényszerű életrajzi adatai nyomtatásban is elérhetőek, most azonban egyiküknek, akinek élete számos szállal kapcsolódott Veszprémhez, részletes életrajzát is megismerhetjük.

Igaz, a Nagyatádon 1858. november 17-én, a morva származású Schamschula József pénzügyőr (1. oszt. pénzügyi biztos) (†1893) és a paksi Adler Mária 1853-ban kötött házasságából harmadik gyermekként született Rezső (a későbbi tábornok) – hasonlóan számos monarchiabeli tisztársához – nem volt magyar származású, de mindig is magyarnak vallotta magát. Miután édesapját Mohács, majd Nagyatád után Simontornyára helyezték, utóbbi helyen végezte elemi iskolai tanulmányait. Jóllehet

római katolikus vallású volt, ezután mégis Pápán, a református gimnáziumban járt ki öt osztályt. Majd 1874. október 1-ével a budapesti cs. kir. gyalogsági hadapródiskolában folytatta tanulmányait. Katonaiskolai évei alatt az 58. (stanislaui) gyalogezred állományába tartozott. 1877. augusztus 15-én címzetes tizedessé, 1878. április 6-án címzetes szakaszvezetővé, július 29-én címzetes őrmesterré lépett elő. Tanulmányait elvégezve, 1878. augusztus 18-án kinevezték hadapróddá a 68. (szolnoki) gyalogezredhez, ahol századszolgálatot látott el. Még ugyanezen évben részt vett ezredével

Bosznia-Hercegovina okkupációjában, de harcba nem került. 1878. szeptember 26-án hadapród-tiszthelyettségé, november 1-én hadnaggyá lépett elő.

Miskolcon állomásozva ismerkedett meg Csáthy Szabó Malvinnal, akit főhadnagyi kinevezése (1883. november 1.) után, 1884. március 29-én feleségül vett. 1890. november 1-én lépett elő 2. oszt. századossá, s egyúttal áthelyezték a 62. (marosvásárhelyi) gyalogezredhez századparancsnoknak. 1893. november 1-től már 1. oszt. százados volt Szászvárosban. 1897. december 1-jével a „közös” hadseregből átlépett a m. kir. Honvédség állományába, ahol ezután nyugdíjazásáig szolgált. Kezdetben a 4. (nagyvárad) honvéd gyalogezrednél volt századparancsnok. 1898-ban elvégezte Budapesten a törzstiszti tanfolyamot. Időközben felesége meghalt TBC-ben, s ő egyedül maradt 14 éves leányával, Malvin-Izabellával. 1899. július 1-jével áthelyezték a 3. (debreceni) honvéd gyalogezredhez Zilahra, ahol rövidesen zászlóaljparancsnok lett. Itt rövidesen másodszer is megnősült, feleségül véve saját leánya iskolatársát, az ekkor mindössze 17 éves Lázár Ilonát (Helént), egy tehetős örmény birtokos család leányát. 1900. november 1-én őrnaggyá lépett elő. Közben második feleségétől két fia (Artúr, 1902, György, 1903) és további leányai (Margit Mária Ella, 1905, Ida-Mária, Heléna-Mária) születtek. 1905. november 1-én átvette ezrede Debrecenben állomásozó II. zászlóaljának parancsnokságát, 1906. május 1-től már alezredesi rangban. Ez év november 18-tól különleges alkalmazású törzstisztként, 1909. január 17-től pedig a III. zászlóalj parancsnokaként folytatta szolgálatát. Rövidesen (1909. május 1.) ezredessé lépett elő. 1910. október 26-ától a 12. (szatmári) honvéd gyalogezred parancsnoka lett. 1913. március 1-én átvette a 82. honvéd gyalogdandár (20. nagykanizsai és 31. veszprémi honvéd gyalogezredek) parancsnokságát Veszprémben. 1914. május 1-én – 36 évi szolgálat után – vezérőrnaggyá előlépve bekerült a tábornoki karba.

Lakását Veszprémben, a Rákóczi tér 22. szám alatt tartotta. Feleségével együtt – aki a helyi egyházi nőszervezetekben tevékenykedett – bekapcsolódtak a püspöki és megyeszékhely élénk társadalmi életébe. Fiai a helyi Piarista Főgimnázium (nem éppen jeles) diákjaiként Laczkó Dezső tanítványai voltak.

A hasonló életkorral és szolgálati évvel rendelkező tisztársainál szokásos nyugdíjazás helyett, rá azonban még rengeteg megpróbáltatás várt. A rövidesen kitört I. világháborúban, az 1914-es augusztusi uhnóvi tűzkeresztségtől az 1918-as november eleji összeomlásáig Schamschula tábornok csaknem folyamatosan a veszprémi 31-esek előljáró parancsnoka maradt. Kezdetben a 82. honvéd gyalogdandár, később (1915. július 1-től megbízott, 1916. január 23-tól kinevezett parancsnokként 1918 októberéig) a 41. honvéd gyaloghadosztály – 12. szatmárnémeti, 20. nagykanizsai, 31. veszprémi, 32. dési honvéd gyalogezredek – parancsnokaként. Részt vett az orosz harctér (Galícia, Kárpátok, Orosz-Lengyelország) és az olasz front (Karszt, Piave-mente, Montelló) valamennyi csatájában. 1917. május 1-én altábornaggyá lépett

elő. 1918 októberétől a háború végéig a XXIV. hadtestet (10. hadosztály, 41. és 51. honvéd hadosztályok) vezényelte.

Szolgálatiért IV. Károly királytól 1918. június 9-én magyar nemesség-, „simontornyai” előnév- és címer-adományozásban részesült. A háború végén olasz hadifogságba került (Agnano di Terme, Nápoly közelében lévő fürdőhelyre), ahonnét 1919 augusztusában tért haza Veszprémbe. Még ugyanezen évben nyugdíjazták. Rövid időre visszaténylegesítve, 1919. szeptember 18-tól a Nemzeti Hadsereg Fővezérsege tábornoki igazoló bizottságának volt a tagja, majd vezetője. 1920. február 19-től a Honvédelmi Minisztérium rendelkezésére állt, végül május 1-én visszahelyezték a nyugállományba. 1921. november 18-án megkapta a címzetes gyalogsági tábornoki rangot. 1922. augusztus 15-én világháborús érdemeiért a kormányzó vitézzé avatta, egyúttal a Simontornyához közeli Szilasbalháson (ma Mezőszilas) 80 hold szántóból álló vitézi telket kapott. 1923. április 20-tól több mint három éven át a Vitézi Rend Veszprém vármegyei székkapitányaként működött. 1926-ban második feleségétől még egy kései gyermeke (Rezső) született. 1926. december 28-án családjával Budapestre, a Budafoki útra költözött. Itt élt haláláig (1931. április 20.), amelyet gyomorrák okozott. Simontornyán temették el, ahol sírja napjainkban is megtalálható a temetőben.

A bőséges, elsősorban levéltári (és könyvészeti) forrásanyag felhasználásával készült életrajz számtalan békebeli és háborús adatot, adalékot ismertet a tábornok életéről, s részletesen tárgyalja az általa vezetett csapatok világháborús tevékenységét. Amennyiben hitelt adhatunk a szerzőknek, utóbbiakról a tábornok sem családi körben, sem társaságban soha sem beszélt, nem lévén hajlamos a hárijánoskodásra. Szolgálatát, feladatait, kötelezettségeit mégis mindig legjobb tudása szerint igyekezett teljesíteni. Valószínűleg nem is eredménytelenül, amelyről számos rendjele és kitüntetése tanúskodik. Az általa elnyert elismerések valamennyijének (bár nem az általa ténylegesen viselt példányoknak) színes fényképe megtalálható a kötetben, amelyet számos archív fényképfelvétel és (jórészt ugyancsak színes) harcvázlat is kiegészít. A gondosabb lektorálás azonban kiszűrhetette volna a kötet több helyen bántó pongyolaságát (pl. alany és állítmány egyeztetésének hiánya, kimaradt vagy éppen feleslegesen bekerült betűk, betűtévésztesek stb.).

A munka külön érdekessége, hogy annak megírásával, összeállításával a tábornok unokája bízta meg a történész szerzőpárost. Nem mellesleg a 19 fejezetből 4 (békeévek, kárpáti harcok, hadifogság, nyugdíjas évek) az unoka munkája.

Schamschula tábornoknak kor- és pályatársa volt a szintén tábornoki rangot viselő, de morva öntudatú, 1866-ban született unokaöccse, Rudolf. Rádadásul a német nyelvben a Rezső név is Rudolfként szerepel. Ezért esetenként nehéz különválasztani, elkülöníteni kettejük életrajzi adatait. Ebbe a csapdába korábban magam is beleestem. Az „*Imádkozzék édes hazánkért...!*” Levelek Laczkó Dezső piarista

házfőnökhöz, főgimnáziumi igazgatóhoz a Veszprémvármegyei Múzeum igazgatójához az I. világháború idejéből, 1914–1919 (Veszprém, 2015) és a *31-es morzsák. Dokumentumok, adalékok, apróságok a m. kir. 31. (veszprémi) honvéd és népfőlkelő gyalogezredek történetéhez és utóéletéhez, 1914–1941* (Veszprém, 2017) című munkáimban a Schamschula Rezső tábornok életrajzában szereplő adatok közül a születéssel és a békeévekkel kapcsolatosak szinte kizárólag az unokatestvérére vonatkoznak. Bár helyenként érzékelttem az ellentmondásokat, pontos adatok híján nem tudtam feloldani azokat.

A szabad idejében még a harctéren is szívesen vadászó tábornok egy 1916-ban általa lőtt fajdkakast, több világháborús emléktárgyat (többek között pl. egy teljes kozák felszerelést és egy Kostanjevicánál az olaszoktól zsákmányolt géppuskát és tartozékait) valamint fényképeket ajándékozott a Veszprémvármegyei Múzeumnak. A tárgyak zömét a veszprémi múzeum 1928-ban hivatalosan átengedte a budapesti Hadimúzeumnak, ahol többségük 1945-ben elveszett. A fényképek és a kozák felszerelésből visszamaradt pika azonban ma is megtalálhatóak a veszprémi Laczkó Dezső Múzeumban.

Az életrajz ugyan nem említi, de a tábornok jelen volt a Veszprémvármegyei Múzeum 1925. május 24-i ünnepélyes megnyitásán is.

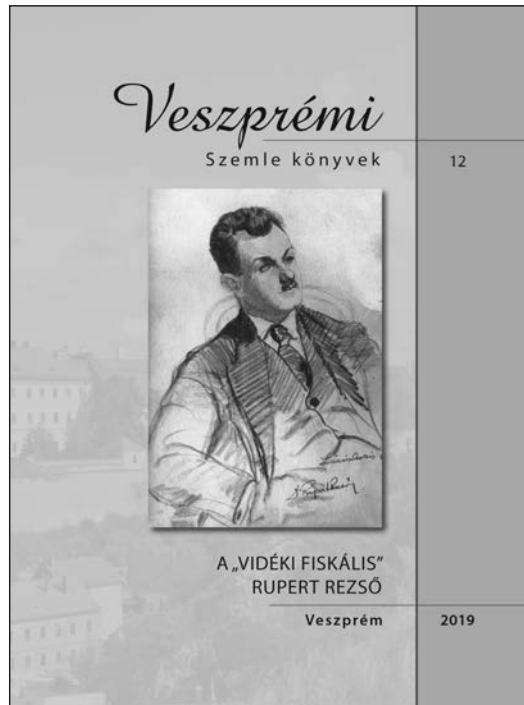
RAINER PÁL

* * *

A „vidéki fiskális” Rupert Rezső. Publicisztikák, nemzetgyűlési felszólalások, interpellációk, képviselői indítványok és írások Rupert Rezsőről. Összeállította Földesi Ferenc, Veszprém, 2019. Veszprémi Szemle Könyvek 12. Veszprémi Szemle Várostörténeti Közhasznú Alapítvány, 736 p.

Több mint recenzió

A kötet két, a *Veszprémvármegyé*-ben 1917 végén megjelent írással indul. Az első azért érdemel figyelmet, mert az elhíresült szentpétervári november 7. után alig négy nappal rögzíti a szerző egy hazai vidéki lapban, hogy Oroszország máris romba dőlt. Ez idehaza a „nyeresre állunk” közérzetet (illúziót) erősítette. Majd újabb cikk – három héttel később –, december elején a „*Nemzetiségi kérdés*”-ről. Ebben Rupert Rezső annak a meggyőződésének ad hangot, hogy mindenféle pánikkeltők „falra festik a nemzetiségi veszély rémét, jósolják a magyar hegemonia napjának leáldozását.” Az igaz ugyan, hogy a nemzetiségi kérdés ma „nem a parlamentek, hanem a csataterék

kérdése lett”, ám nincs ok borúlátásra. „A leverett Oroszország, Románia, az elvérzett Szerbia” ugyan megpróbálta elédesgetni tőlünk a határainkon belül élő etnikumokat, ám azok tömege – a „vérhűséghez” (sic!) képest – „hű maradt a magyar államhoz, s velünk vállvetve állta és állja azt a küzdelmet, mely részünkről mindenért folyik tovább inkább, mint hazánk földjének szétदारabolásáért.”

A korabeli magyar középosztályi önszemlélet lenyomatának is tekinthető eszmefuttatás. Eszerint nevezett nemzetiségek felmérték, érzik, hogy velünk tartva részesülhetnek „dicsőségünkben, világhatalmi nagyságunkból, merthogy a magyar – úgymond – „hivatottságánál fogva világhatalmi jelentőségre emelkedett,” s csak idő kérdése, hogy „a győzelmes magyarság hatalmának, szabadságának, kultúrájának varázsa meghozza, hogy pár évtized múlva szívében, nyelvében magyarrá legyen mindenki, aki magyar földön él.” Mindezt Rupert ugyanakkor a felvilágosodás eszmekörébe – mi több, ennek a francia forradalom nyomán kiteljesedőnek remélt praxisába – helyezi. Egy „oly Magyarországra, melyben tisztább lesz a közélet, erősebb a *szabadság* és az igazság, becsületesebb az *egyenlőség*, őszintébb – nem a hatalmon lévő osztályok kegyétől függő, s éppen ezért időnként felmondható – a *testvériség*.” Közel húsz évvel később, 1935-ben – az Európában szertediffundáló hitleri nemzetszocializmus „ellenmérgeként” javallott medicinaként – tér vissza a polgári szabadsággeszme fen-

tebbi krédójához, ám azt ezúttal már demonstratív módon perszonalizálja: „Nem azért vagyok liberális, mert a zsidóságnak is a szabadság jogos teljességét követelem, hanem azért, mert minden megkülönböztetés nélkül az egész társadalomnak és minden felekezetnek követelem a szabadságjogokat.” (317. o.) De térjünk vissza az írások – s velük a személyiségfejlődés – időrendjéhez.

A kötet összeállítóját dicséri az elsőül elhelyezett cikkekkel indítani a válogatást, mert karakteres intellektuális önarcképet rögzít az akkor harmincas éveinek közepét taposó ügyvédről és a fejét politizálásra adó publicistáról, akit nem sokkal az idézett közlemények megjelenése előtt neveztek ki Veszprém vármegye főispáni titkárának. Friss közszolga státusában Rupert első 1918-as írása a „kiskirályokat” szapulva, leginkább Tisza Istvánt állítja célkeresztbe. Aligha függetleníthető a győzelemesélyes hadi helyzet tovatűnésétől, hogy a negyedik éve tartó öldöklés hiábavalósága miatt ekkor varrja az egykori miniszterelnök nyakába Magyarország Szarajevó utáni háborúba szállását. Napjaink sajtónyelvén ezt karaktergyilkosságnak hívják, s a katalizma előérzete közepette megindult – nemcsak ellenzéki oldalon – a bűnbakkeresés, a mind kevésbé leplezhető hátszói nyomorúság eskalálódása miatt. Két héttel később, 1918. február elején sietve állítja Tisza mellé az országveszejtők sorába „az internacionalistákat”. „Az orosz eseményektől felbátorítva a nemzetköziek már-már azt hiszik, hogy idejük elérkezett.” Nevezettek viszont a képes beszéd helyett már szó szerint hazaárulással vádoltatnak, merthogy – béketeremtésről szónokolva – „hátra támadják saját frontjainkat”. A háborúvesztés után általánossá váló – Németországból importált – tördőfés teória (Dolchstoß) ennél korábbi (hazai) előfordulásával még nem találkoztam.

A kötetben közreadott következő Rupert írás ugyanezen év decemberéből való. A már nem háború, de még nem béke közötti „kizökkent időben” úgy látja bekövetkezni a véget, hogy a halotti toron folytatja a civakodást egy dezorientált sokadalom: „Ravatalon fekszik szegény elpusztult országunk. ... [s] még hajba is kapunk egymással. ... Testvérharc folyik szerte..., az általános jólétet ígérő ige hiába lett testté, nem üdvözített. ... A félrevezetett nép végzete pedig, hogy mindig önmaga ellen cselekedjék.” Majd, ugyanezen cikkben kezd bele egy elhúzódó önkorrekcióba. Leszámolás a fiatalkori olvasmányaiiban őt is megérintő marxizmussal. Példák erre azok a mondatok, amelyek akár egy ponyva ízű brosúra súlyponti mondatai lehetnének. „Az ígát a nép újra nyakába vette: a feudalizmus helyett a tőke uralmát.” Az ehhez képest kínált megváltás „magában szép eszméinek hamis és üres lévén a tartalma, semmit sem ért el.” Az intellektuális önrevízió keserveit tanúsítja egy héttel későbbi cikke „Marx” címmel, ahol szükségét látja dokumentálni, hogy ő ezen immár végképp túl van. Elparentáló mondatai korábbi szofisztikáltságukhoz képest kategorikusak. A megidézett kútfő immár „maga az isten – szív nélkül”, kinek üdvözülés kínálata „program nélküli program, reménytelen remény, mely a rosszért még biztatni is csak ily szegényesen

mer! ... El – ködös, sötét világgal – Lucifer!” Újabb egy hét elteltével – 1918. december közepén –, az aktuális honi viszonyokra vonatkoztatva tudatja nyílt levélben: „a kisebbség uralma mindig terrorra vezet, s véresen megbosszulja magát.” (51. o.)

Sorsát illetően azt is mondhatnók, hogy rosszul időzített. A Károlyi-uralom alatt tanúsított ideológiai-politikai önújrapozicionálásával és a zürzavaros kormányzati intézkedések kéthetenkénti vitriolos kritizálásával elérte, hogy az 1919. márciusi újabb hatalmváltás nyomán a tanácsköztársasági kommunista diktatúra beválogatta azon Veszprém vármegyei előkelőségek sorába, akiket – szó szerint – politikai túsökként vettek őrizetbe, ezzel remélvén elejét venni, hogy a térség népsége a berendezkedő rémuralom ellen ágáljon, mozgolódjon. Azért érdemes az 1918–1919 fordulójának hónapjaiban közölt bő tucatnyi cikkéből egy passzust hosszabban idézni, mert úgy tűnik, hogy a közélet színpadára addig csak az oldalpáholyból be-bekurjantó Rupert Rezső politikusként „ekkor csinálta meg magát.”

„A parvenü analógia illik a mai kor uralkodó planétáira is. Beültek a népköztársaság szalonjába, felcicomázták magukat, hogy odaillőnek látszassanak. Ruhájuk minden darabja népies, ajkukon örökké a nép. Népköztársaság, népkormány, néptörvény, néptanács. És mindez csak pávatoll, kölcsönként elegancia. Valódi csak az önzés, a hatalomféltes, a kacaj, a fából vaskarika: *népköztársaság nép nélkül!*

De jaj, azoknak, akik ezt észreveszik. Ellenforradalmárok! Ellenforradalmárok, mert sanda szemmel nézik néhány ember semmivel sem igazolható zsarnok uralmát, mindazoknak az igazságoknak lábbal taposását, melyeknek megsértése soha nem volt indokolatlanabb, mint ma, mikor a népuralom ideje valóban elérkezett.” (91. o.)

A tanácsköztársasági hatalmváltást meghasadt habitussal fogadta. Egyfelől azt regisztrálja, hogy az addig palástolni próbált diktatórikus uralom, a kommunisták kormányra kerülésével legalább vállalja saját arcát, másfelől üdvözli, hogy – a Károlyi-adminisztráció permanens téblábolása után (ágazati jellemzője, hogy 4 hónap alatt 5 honvédelmi miniszter váltotta egymást) – az új direktórium egyként fordul „*Mindenkihez!*” a széttrancsírozni kezdett ország védelmére. „A hazafiság szakszervezetére, erre van most a legnagyobb szükség.” (127. o.) Ugyanezen 1919. március 25-iki lapszámban viszont bejelenti egyúttal a közélettől való visszavonulását.

Ezt követi a fentebb már említett négy hetes „túság történet”¹ – 1919. április-május során –, hogy szabadlábra kerülve Bécsnek vegye az útját. A kommünellenes Antibolsevista Comité (ABC) néven ismert – Bethlen István nevével fémjelzett – csoportosulással próbált kapcsolatba lépni, ám az hősrünk odaérkezésekor már felbomlóban volt. A tanácsdiktatúra bukása után viszont azonnal reaktiválja magát, s augusztus

¹ Fogva tartása mindennapjainak krónikáját egy év múltán önálló kiadványban jelentette meg. Mihályfi József – Rupert Rezső: *A veszprémi túság története*. Stephaneum Nyomda RT. Budapest, 1920. Újabb kiadása Földesi Ferenc gondozásában, Veszprém, 2017. (Veszprémi Szemle Könyvek 10.)

utolsó napjaiban már – korábbi cikkeinél jóval terjedelmesebb – programadás igényével felérő politikai diagnózist kínál azon tíz hónap után, amióta „hazátlanok vagyunk a magunk hazájában.” Kárhóztatja a nem szocialista-kommunista irányzatok egymással szembeni acsarkodását, súlytalan percemberkéinek tülekedését, megkaparintandó a miniszteri bársonyszékeket, és külön bekezdésben nyomatékosítja averzióját a szárbai szökkenni látszó antiszemitizmus ellenében. Mindezek helyett a rivalizáló politikai irányzatok „inkább a földműves nép pártjában találhatnák meg közös helyüket”, mert – a kicsinyes pártoskodásokon józan belátással túllépve – „az érdekszolidaritás megvan” ahhoz, hogy egy „földműves és polgári párt elnevezés” alatt tömörüljenek. „Ez alatt a szűr alatt, melyet az Isten is egy darabnak teremtett, mindenki megférhetne, mert nemcsak az államot, hanem a kereszténységet is takarja. Különösen alatta volna helye az állam alkalmazottainak, mert agrárállamban ugyan mit akarhatnának ezek a föld népe nélkül, és különösen ellene...” (135–136. o.)

Rupert Rezső 1919 őszén megkettőzött szerepben tér vissza a közéletbe. Aktív és agilis politikus, miközben közreadott írásai – mai értelemben felfogott – politikai elemzések. A hazai láthatár egészét pásztázó diagnózisai meghaladják – nemcsak terjedelmükben – a korabeli hírlapírás, illetve a kaszinóbeli disputák „napi rutinját”, nem mulasztva el eközben mindig egyértelművé tenni önnön politikai szimpátiáját/averzióját is. Ez – saját szavaiból összefűzve – akkoriban úgy rögzíthető, hogy „a magyar nép – önmagát is ideértve – keresztény Magyarországot akar”, ám a liberálisok és a szociáldemokraták nem tagjai e nemzetcsaládnak, „mert nem keresztények.” Az aktuális külpolitikai konstellációt illetően Angliát szeretné olyannak látni/láttatni, ahonnét esetleg támogatást lehetne kieszközölni Magyarország integritásának reparálásához. Ezen a ponton viszont paralizálódik az elemzői véna, s inkább arról van szó, hogy a korabeli ravatalozó közhangulathoz, közérzethez képest politikusi énje próbál legalább mécses pislákolású biztató perspektívát nyújtani.

A berendezkedő ellenforradalmi restauráció idejéből személyes sorsában két fontos státusváltás említendő. Immár a fővárosban politizál, így a továbbiakban jobbára budapesti ellenzéki lapokban publikál. (Legtöbbször a *Világ*-ban, alkalmanként a *Pester Lloyd*-ban, s ha cikke fennakadni látszik a honi cenzúrán, kiküldi a *Bécsi Magyar Újság*-nak.) Helykeresése az időközben Horthy Miklóst kormányzóvá választó király nélküli királyság Magyarországon korántsem egyedüli. Pártok alakulása, azok szétválása, fúziója, mutációja az új államiség konstituálásának éppúgy része volt az 1920-as évek első felében – és a nagy gazdasági világválság begyűrűzése nyomán egy évtizeddel később –, mint ahogy más közéleti szerepvállalók is gyakorta szlalomoztak az egyes pártformációk között. Rupert Rezső 1919 őszén a Nagyatádi Szabó István-féle Kisgazdapártba lép be, s e párt színeiben lesz a deveceéri kerület nemzetgyűlési

képviselője 1920-ban.² Eközben visszatérően rosszallja Nagyatádi korábbi miniszteri bársonyszékbe ülését a Károlyi éra alkonyán, s (kötetbeli írásaiban is) visszatérően a másik kiscgazda irányzat reprezentánsa, Sokorópátkai Szabó István mellett teszi le a voksát.

„Egységes, szép, boldog polgárállamról álmodom, Atyám – írja nyílt levélben a központosított katolikus sajtókonsernt gründoló Bangha Bélának 1921 őszén –, ahol mindenki testvér, ahol az arisztokraták nem születnek, hanem lesznek: mindenki és bárki csak szorgalma, munkája, tudása, tehetsége, egyéni értéke szerint nőhet nagyra, s ahol a kereszténység nem jelszó csupán, nem egyszerűen csak a kiváltságosak gazdasági liberalizmusa, hanem oly szociális liberalizmus, mely a gyengék védelmét is intézményesíti.” (196. o.) A gyengék alatt rendre a munkások és parasztok sokaságát érti, miközben visszatérően kárhoztatja az „ébredő magyar” MOVE különítmények korabeli pogrom-randalírozásait, hogy – alig három héttel később – egy következő cikkében már oda konkludáljon, miszerint „ordók, protekció, osztályönzés és hatalomvágy, erőszak, elnyomás, lélekvásárlás és hazugságok világa lett a magyar föld.” (202. o.) A köztörténetben éppen zajlik IV. Károly második visszatérési kísérlete, hogy utána – a Habsburg-ház törvénybe iktatott trónfosztásával – a fél éve kinevezett Bethlen István miniszterelnöksége alatt meginduljon a nevéhez kapcsolt rendszer-konzolidáció.

Rupert Rezső viszont nem követte kiscgazda párttársait a Bethlen István által – stabil parlamenti többség érdekében – összeügyeskedett „Egységes” kormányzópártba. Nem is nagyon marasztották. Ennek oka gyorsan nyilvánvalóvá váló – bár csak utólag, visszamenőlegesen summázható – új karakterű képviselői szerepfelfogása volt. Nevezetesen a kiépülőben lévő „trianoni Magyarország” rendszervisszásságainak rigorózus szóvá tétele. Felszólalásai, interpellációi a Britannia szállodabeli gyilokkülönítmények viselt dolgait perelték, protagonistájukat, Héjjas Ivánt név szerint állítva pellengérré, s hatósági fellépést követelve, „hogy végre ez a különítményrendszer egyszer és mindenkorra megszűnjék.” A rendőrség, az ügyészség rezsimszolgáloán szelektív ügykezelése évszázada is bevett gyakorlat volt, ide értve egy ellene irányuló – ám szerencsésen megúszott – bombamerénylet kivizsgálásának eltussolását is. A bethleni konzolidáció egyenlensége az ő esetében azzal is szemléltethető, hogy a T. Házban szóvá tett anomáliák sajtóbeli közreadását a cenzúra letiltotta. Ez okból került Rupert több kritikus képviselői berzenkedése az országhatáron túlra, a *Bécsi Magyar Újság*-ba, illetve most ebbe a kötetbe. (versus 212. o.; 391–399. o., valamint 405–427. o.)

² 1919 és 1944 között tíz különböző névváltozatot csereberélő „kiscgazda” pártformációt jegyez a korszak pártalmanachja, s ebből az első öt 1919–1922 között kötődik Nagyatádi Szabó István nevéhez, meglehetősen nehezen követhető „Országos”, „Egyesült”, „Keresztény”, „Keresztény-Keresztény”, illetve „Függetlenségi” predikátumokkal. *Magyarországi pártprogramok, 1919–1944.* Szerkesztette: Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc. Kossuth Kiadó, Budapest, 1991.

A háborúvesztés utáni fél évtizedről írott – 1923-ban közreadott – visszatekin-tését azért érdemes felidézni, mivel már akkor papírra vetett olyan észrevételeket, amelyekről egy évszázad múltán, manapság sem jutott konszenzusra az újrahevített történetpolitikai hitvitázás és a historikus műtelelemzés. „Október ma ismert közkeletű történetét jobbára [azok] ... írták meg, akiknek érdekük, mentségük és érvényesülési feltételük ma is, hogy minden bűn és felelősség Október fejére szálljon.” ... Holott az legalább annyira volt „régibűnök megbűnhődése. Ennek a bűnhődésnek a történelmét azonban nem 1918 októberétől kell kezdeni. ... 1918-ban a nagy változás szervesen, tünyságban, osztrák–magyar atropiában [sorvadásban-aszalódásban] taláta nacionalista tömegünket.” Így történhetett, hogy a szétesés vákuum-forgatagában a proletárság „az első perctől hirtelen előre szökött, gyorsan a polgárság fölé kerekedett, és a maga kárára is végzetes túlsúlyba jutott. A polgárság vezetési tömegei háttere nélkül ... a proletár-tömegek kénye-kezdéne kiszolgálói lehettek.” [Ám] „nem vettük észre, hogy itt tulajdonképpen életmentő akció folyik a régi rend bűnösei javá- ra. »A sok hazatérő szurony hátha ellenünk fordulna!« Hanem most már nehéz emlé- kezni; arra talán a legnehezebb, hogy majd két héttel előbb, mint a forradalom kitört, nem a »forradalmárok« voltak azok, akik először bejelentették, országgá kiáltották, hogy elvesztettük a háborút.” (217–229. o.)

Mai ismereteinkkel összevetve azonnal észrevételezhetjük, hogy ez is szűkített bländéjű, irányzatos interpretálás. Ám ennek rögzítése mellett az is hozzáfűzendő, hogy egy a korabeli irányzatosságok sorában. Csak éppen nem a lövészárkokból élve hazakeveredett proletár-baka felhorgadt Tiborc-keserve, nem a különítménye- sek oltalmában hőzöngő dzsentrigög revánsindulata, nem a „keresztény-nemzetinek” kikiáltott kurzus neofita vitézeinek hübrisze, hanem a kortárs polgár „kollektív” osz- tályönkritikája: immár nem a „vidéki fiskális” – mint a könyv címe mondja –, hanem az illúzióit szegre akasztó fővárosi citoyen korszaldója. (Ez a nézőpont bizony mind- máig fehér holló a traumát borjadjó évek „polgári” memoárirodalmában.)

A fentebb felidézett rendszerkritikus és státus-önkritikus diagnózis után aligha meglepő, hogy a progresszió letéteményesének gondolt, ám a magyar viszonyok kö- zött igencsak Janus-arcúvá lett/tett polgárság reputációját próbálja feljavítani. „Vissza a polgárság evangéliumához” – olvasható egyik írása címében (268–271. o.) –, amely kifejtésében egy szekularizált hitvallás a – megteremtendő – szolidáris demokráciáról, ahol „össze kell fogni végre minden osztálynak.” Szó sincs forradalomvízióról. Át- gondolt, evolúciós demokratizálást tart kívánatosnak nemcsak a politikai és gazdasági alrendszerben, hanem egyéni, habituális önreformálást is. Ezt az aktuálisan feszítő korproblémákra vetítve is konkretizálja. Írásainak, parlamenti vagy éppen választá- si beszédeinek – mondhatni rögeszmésen – visszatérő témája a földbirtokviszonyok gyökeres átalakítása, hogy ugyanilyen gyakorisággal tegye szóvá a kurzus 1920-as éveket kitöltő másik „gyerekes és rövidlátó gonoszságát, a numerus clausus politikát.

... Mint keresztény embert és hazafit is szembeállít a numerus clausussal vallásom és magyar voltom.” (274–275. o. lásd még 533–547. o.) Utóbbi kérdést, az antiszemitizmust a gazdasági válsággal súlyosbított évtizedforduló idején tágabb társadalmi-politikai összefüggésben taglalja visszatérően (284–292. o.), s ez mondhatni „logikusan” kormányozza el odáig, hogy az újabb világháború árnyékában egymás után kodifikált kirekesztő-jogfosztó zsidótörvényeket is nyíltan opponálja. (556–570. o.)

Miközben az októberista Károlyi illúziókergető politikájától következetesen elhatárolódott, ugyanilyen tántoríthatatlanul kárhoztatta nevezett birtokainak bírósági színjátékkal történt elkönfiskálását. (258–265. o.) Majd jogtudori cizelláltsággal szedte ízekre a szakma közlönyében az ún. Sallai–Fürst-perben kimondott „rögtönítélő” halál normaszegő anomáliáit, amit manapság koncepciósnak mondanánk. (300–307. o.) Az ellen aprehendált – legyen bár arisztokrata vagy éppen kommunista az elmarasztalt –, hogy az immár berendezkedett „neobarokk” uralmi mechanizmus – politikai indíttatású példastatuálást erőltetve – saját érvényben lévő jogrendjét is megcsúfolta. S ezt folytatta, midőn elhatárolódott az ún. első zsidótörvény (1938) ügyvédtársait sújtó hivatásrendi diszkriminációja ellen, megint csak konkrétan: „A zsidóvallású ügyvédtársak – ha csak nem irigykedünk és zsákmányéhesek nem vagyunk –, nem szolgáltak rá arra, hogy velük szemben az állampolgári jogegyenlőséget és az embergyenlőségi elvet megtagadjuk. Igen sokan [a világháborúban] vérrel is, tudással is sokkal jobban szolgálták a hazát, mint közülünk legtöbben, [ergo] nem élhetünk velük szemben annak a gyáva alkalomnak a lehetőségével, hogy mert többen vagyunk, kiszorítsuk őket.” (319. o.) S ennek folytatásképpen, hozzájárulással meghosszabbított maratoni beszédben érvelt az ún. második zsidótörvény ellen 1939 februárjában, ezúttal is hiába: a novella még szélesebbre tárta a kaput a jogfosztás regimentjei előtt. (571–598. o.)

Tegyük hozzá, hogy „végtelenített” beszédeiben, interpellációiban kifogyhatatlan történeti kitérőkkel – főként antik görög és római kori példálódzásokkal – fonta körül aktuális mondandóját, Exkurzusai inkább arathattak volna sikert ókorász vagy klasszika-filológus tudós társaság felolvasó ülésein. S ahogy időnként neki is „beszóltak”, ő sem mulasztotta el pikírt közbevetéssel kommentálni társai felszólalásait. Csak egyet-egyet idézünk fel mindkét változatból. Azonnal szarkasztikus reagálásokat váltott ki képviselőtársaiból, midőn a nemzetgyűlés 1926. június 16-i ülésén Rupert a népszövetségi főbiztost *népbiztosnak* aposztrofálta, mely tisztség a kommunisták 1919-es országlásának hónapjaiban volt divatban. (NN. 1922–1926. XLV. k. 50.; Püski L. 186. o.) A Nemzetgyűlés 1925. évi október 30-i ülésén viszont ő toldotta meg jól hallhatóan egy törvénytervezet előterjesztőjének szövegét. „Népeledelünket [a burgonyát] rendkívül nagy veszély fenyegeti két parazita alakjában. E két parazita egyike a burgonyarák, másik a kolorádóbogár.” ... *A harmadik a Bethlen-kormány!*” – egészítette ki kéretlenül Rupert Rezső. Szómágiáinak ellenpontja volt az a mindössze

egymondatos indítványa 1924-ben, hogy a szabadságharc vértanúi előtt tisztelegve törvénnyel nyilvánítsák nemzeti emléknapnak október 6-át. (468. o.) Csak memóriafrisztésül utalunk arra, hogy Március 15. nemzeti ünneppé rendelését majd csak három évvel később, 1927-ben iktatják a magyar törvénytárba. Addig ez a nap – több mint fél évszázadon át – a társadalom által számon tartott és rendszeresen megült, ám „törvényen kívüli” mementó volt.

Közrendű kisemberek csendőröktől elszenvedett sérelmeit és megaláztatását szóvá tenni a Tisztelt Házban; ninctelenek sokaságának visszatérően földparcellázást követelni; „polgárok és munkások blokkja” mellett síkra szállni; (497. o.) egyedi és közösségi jogfosztások, normává emelt diszkriminációk miatt perelni és a közhatalmi intézmények jogrend szerinti működését szorgalmazni; – e tárgyszavak alá sorolható Rupert Rezső negyedszázados parlamenti képviselősége. A közszabadságok és az emberi alapjogok fáradhatatlan nemzeti szabadelvű szószólója volt – és maradt. Manapság úgy mondanánk, hogy multifunkcionális *ombudsman* lett: mind a „nép ügyvédje”, mind pedig a végrehajtóhatalmi visszásságok elleni „watchdog” funkció egyszemélyes „intézménye”. S ennek megfelelően „jutalmazták” a rendszer végelszámolása idején is. Ott szerepelt a listán, amely alapján 1944. március 19-e – az ország német megszállása – után a GESTAPO fogdosta össze a persona non grata közéleti személyiségeket. Rupert azon kevesek közé tartozott, akiknek sikerült a halálfejes fogdomegek elől eltűnnie. Alámerülve, illegálításban bekkelte ki, hogy – stigmatizált sorstársaihoz hasonlóan – őt is Mauthausenbe deportálják.

Látványosan megcsappan a kötetben az 1945-ös rendszercezúra utáni pályaszkaszról tudósító dokumentumok száma és – értelemszerűen – terjedelme is. Pedig a párkák még újabb negyedszázadon át, egészen az 1961-es kádári restaurációig fűzték élete fonalát. Igaz, az összeállítás nem életrajzi céllal gyűjtetett, hanem – elsősorban – közszereplésének felvillantására. A frontátvonulás rendszerváltó ideiglenes nemzetgyűlésében még helyet kapott, s hangját is hallatta az új választójogi törvény erőltetett menetben lepörgetett vitájában, (591–599. o.) ám ezzel a magyar parlamenthez kötődő pályafutása le is zárult. Habitusa, világfelfogása nem változott, annál inkább változott – Simone de Beauvoir fordulatával élve – „a körülmények hatalma”. Ami Hitler új európai rendjének Hungáriájában megveszekedett baloldali, polgári-liberális devianciának minősült, az a világégés után Sztálin által felügyelt és Rákosi által kézivezérelt honi váltóátállítás közepette egyre inkább jobboldali, polgári-reakciós besorolásra érdemesült, s ennek megfelelően lett eltakarítandó. Képviselőivel egyetemben. Így lett közéleti életpályája után Rupert Rezsőből 1951-re „ellenforradalmár”, horthysta reliktum, „pesti burzsuj”, s e minősítéssel vagonírozták be (feleségével egyetemben) a fővárosból deportáltak egyik szerelvényébe – Besenyőtelek célállomással. Ezzel mintegy halmazati büntetésként járt együtt, hogy fővárosi lakását is sietve elkonfiskálták.

Kitelepítésének – levéltárban fennmaradt – dokumentumai ma már hozzáférhetőek.³ Ebből tudható, hogy egykori pártja(i), a Független Kossuth Párt, majd a Polgári Demokrata Párt és a Demokrata Néppárt is a „fasiszta pártok” lajstromába soroltatott az ÁVH regisztrációjában. Emiatt még 1959-ben is, mint „ellenséges tevékenység kifejtésével gyanúsítható” maradt az ellenőrizendő, besúgókkal megfigyelendő „kiváltságosak” protokoll-listáján: 79 évesen, öregkori nyavalyákkal küszködve, vidéki rezerváltságban.

Tegyük hozzá, ebben a sorban nem ő volt az egyedüli, de immár őt is elkezdték „exhumálni” a méltatlanul elfeledettek temetőkertjéből. Úgy, ahogyan azt korábban már megtette L. Nagy Zsuzsa történész kollégánk Rupert „politikailag rokon” pályatársával, Rassay Károllyal.⁴

GYARMATI GYÖRGY

---

³ Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára iratai között lásd: 4.1. A-55.; 2.5.6. –02906/1951.; 3.1.5. O-14992; 3.2.3. Mt-588/4.; 3.2.5.. O-8-018/1.

⁴ L. Nagy Zsuzsa: *Liberális pártmozgalmak 1931–1945*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986., u. ő: *Egy politikus polgár portréja. Rassay Károly*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006.